

ÜÇ KUDÜS: KUDÜS'E SİYONİST, EVANJELİK VE REEL-POLİTİK YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. Mustafa ALICI*

Öz: Davud (as.) tarafından fethedilen Kudüs, sadece Yahudiler tarafından değil aynı zamanda Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından kutsal şehir olarak kabul edilir. Babil ve Roma gibi Kudüs'ü tahrip edici güçlerin yanında etnik bir tekelci Siyonist yaklaşım, Yahudi asıllı bir Mesih'in gelip kuracağı Yeryüzü Krallığı'nın başkenti olarak Kudüs'ten bahseder. Teolojik bir tekelci bakış açısıyla Evanjelistler'e göre kutsal metinlerde anlatılan ve İsa Mesih'in kucacı ve Tanrı tarafından kendi halkı için tasarladığı göksel bir şehirden bahsedilebilir. Son olarak Müslümanlar ise tarihsel kökenlerine bilinçli olarak bağlı kaldıkları ve bütün insanların barış içinde yaşadığı reel-politik bir şehir olan Kudüs algısına sahiptirler.

Anahtar Kelimeler: Siyonizm, Evanjelistic Kilise, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam.

THREE JERUSALEMS: ZIONIST, EVANGELISTIC AND REEL-POLITICAL APPROACHES TO JERUSALEM

Abstract: Jerusalem, conquered by the King Prophet David, is considered a holy city not only by Jews but also Christians and Muslims. Along with destructive powers such as Babylonian and Roman, Zionist approach to Jerusalem could be perceived as the Capital of the Earthly Kingdom to be founded by Jews under Jewish Messiah. However, for the Evangelical sect The New Testament speaks of a new Jerusalem, founded by Jesus Christ as a Heavenly city fashioned by God Himself for those who are known as His people. Lastly Muslims have a reel-political outlook towards Jerusalem based on a consciousness on the historical roots of the city, where the whole mankind could live in peace.

Key Words: Zionism, Evangelistic Church, Judaism, Christianity, Islam

Giriş

Dinlerin tarihine bakıldığında şehirlerin, sadece insanlar, sokaklar ve binalardan oluşan medeniyet alanları olmadığı görülür. Onlar, aynı zamanda jeo-teolojik, teo-politik yönleri olan, ilim, eğitim ve kültüre ev sahipliği yapan ve aynı zamanda ticaretin de kalbinin attığı yerlerdir.

Geliş tarihi: 06. 02. 2018 / Kabul tarihi: 26. 04. 2018

DOI:

*Erzincan Üniversitesi Dinler Tarihi Bölümü.

Kudüs-ü Şerif veya Yahudilerin “barışın şehri” adını verdikleri Yerusâlim, (İngilizce Jerusalem), antik çağlardan günümüze kadar çok boyutlu anlamlarıyla bu özelliklere sahip nadir şehirlerden biridir. Erken dönem Bronz Çağı’nda (yaklaşık MÖ, 3150- MÖ, 2900) inşa edilen ve kadim dünyada Kenanlılara ait sıradan bir şehir iken İsrail peygamberlerinden Yuşa zamanında alınması için çaba gösterilen (Yuşa, 10/1-4; 14/1-24) ama başarılı olunamayan Kudüs, önceleri Yebusiler adındaki bir kavmin elinde bulunuyordu.

Bundan dolayı şehre Yebus adı da verilmekteydi. Yahudi tarihinde ilk kral olan Talut’un ölümünden sonra savaşçı peygamber Davud (as.) kral olmuş ve ilk icraat olarak Kuzey ve Güney kabilelerini toparlamayı başararak Kudüs’ü putperestlerin elinden kurtarmış, Ahit Sandığı’nı içindeki Tevrat ile birlikte bu şehre nakletmiş (mesela 2. Samuel, 6. bab: I. Krallar, 6- 8. bablar) ve şehri, krallığının politik ve dinî başkenti yapmıştı (Lawrence, 2003: 31-32).

Yahudi geleneğine göre şehre Yerusâlim adını veren Hz. Davud olmuştur. Bu şehrin kuzey ve güney İsrail kabilelerinin tam ortasında bulunması, Yahudi halkı için önemli bir coğrafi konumlama idi. Şehir aynı zamanda savunma açısından da elverişli bir mevkiye bulunuyordu. Zira şehrin doğu ve batı yakaları derin iki vadi tarafından kuşatılmaktaydı ve bu Kudüs’e yönelik istila girişimlerini engelliyordu. Hz. Davud, şehirde önceleri Yebusilerin kalesi olarak kullanılan ve şehrin en yüksek tepesini oluşturan Zion adlı yeri kraliyet sarayı olarak inşa ettirmiş, Ahit Sandığı’nı şehre getirerek bu sandığın içindeki ilahi gizemli varlık olan Sekine’yi barındıran Kudüs’ü dinî açıdan da ulusun başkenti yapmıştı. Hz. Davud, Ahit Sandığı’nı İsrail’in ibadet ettiği, toplanma çadırının içine koymasına rağmen toprak ve kral sahibi olan kavme, bir tapınak inşa etme düşüncesindeydi. Yahudi kaynaklarına göre devrin peygamberi Nathan’ın vahyiyle Tanrı’nın bu tapınağı inşa etmesini istemediğini öğrenen Hz. Davud, bu fikirden vazgeçmiş (I. Tarihler, 17. bab.). Tapınak inşa etmek oğlu Hz. Süleyman’a (as.) nasip olmuştur (Nelson’s, 1986: 549-551).

Yahudilere göre Tanrı Kudüs’ü, ebedî mekânı olarak seçmiştir. Tanrı şehri olarak bu yer, Krallar Dönemi’nde idari merkez olmasını bu ilahi tercihe borçlu olmuştur. Nitekim gittikçe imparatorluğun politik ve ekonomik merkezi haline gelen Kudüs’ün önemi, Hz. Süleyman (as.) Dönemi’nde ve sonraki dönemlerde sürekli olarak artmıştı. Bilhassa Pagan dönemden kalma Kenan mabetleri şehri kuşatmasına rağmen Hz. Süleyman, babasının rüyasını gerçekleştirmiş ve Süleyman Mabedi diye bilinen tapınağı ve saray kompleksini inşa etmişti. İsrail’in kutsal

şehri haline getirilen Kudüs, Yahudi kutsal metinlerinin Krallar kitabında da anlatıldığı üzere bütün ritüellerin kiblesi haline dönüştü (Lawrence, 2003: 32-33).

Süleyman Mabedi veya Beyt Ha Mikdaş, Rabbanî geleneğin idaresinde gittikçe sıradan insanların girişinin sınırlandırıldığı iç avluları olan, bu avluların tam ortasında oldukça süslü küp şeklinde küçük bir tapınağın bulunduğu yerdi. Bu küçük tapınağın dışında muhteşem bir sunak bulunuyorken içinde ise Kutsalların Kutsalı denilen bir iç oda bu oda da ise Musa Şeriatı'na ait tabletler ile İsrailoğullarının Mısır'dan ve Sina çölünden getirmiş olduğu hatıratın bulunduğu Kutsal Ahit Sandığı yerleştirilmişti. Bu tapınak, Yahudileri tapınak merkezli bir millete dönüştüren ve Harun peygamberin soyundan gelen rahipler ve Levili mabet hizmetçilerinin sevk ve idaresinde Musa'ya Sina'da verilen tüm kült faaliyetlerini icrada anahtar rol üstleniyordu (Peters, 2005: 4835).

MÖ, 922 yılında Hz Süleyman ölünce İbrani krallığı MÖ, 930 yılında resmen ikiye bölünmüştü. Yahuda (Judah) ve Bünyamin (Benjamin) adlı güney kabileleri Kudüs'ü başkentleri olarak kabul etmişler, şehir politik açıdan ayrılmış olmasına karşın, kuzey kabileleri tarafından da ibadet için gelinen kutsal şehir olma özelliğini sürdürmüştü. Yahuda kralları nöbetleşe olarak pagan tesirleri benimsemiş ve sözde monoteist yapmışlar bu tavırlar ise Kudüs'ün her açıdan düşüşünü ve tahribini hızlandırmıştı (Nelson's, 1986:551; Lawrence, 2003: 32).

Kudüs'ü tahrip edici pagan güçler ile onların İsrail içindeki işbirlikçileri, Kudüs'teki monoteist geleneği ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdi. Bu güçler, Davud ve Süleyman peygamberlerin fethedip inşa ettikleri Kudüs'ü kendilerine rakip görüp ona düşmanlık edenlerin yaklaşımını yansıtmaktadır. Sözgelimi MÖ, 722 yılında kuzeydeki kabilelerin bulunduğu İsrail Krallığı, Asurlular tarafından yıkılınca Güney Krallığı Kudüs'ün başkentliğinde varlığını bir müddet daha sürdürmüştü. Babil Krallığı, MÖ, 597 yılında şehri almış, liderlerini ve üst tabakadakileri sürgüne gönderip kukla bir kral tayin etmişlerdir. Ancak, bu kral da isyan edince Babilliler Buhtunnasr idaresinde geri dönerek MÖ, 587'de Yahuda'yı tamamen yıkmış ve halkı Babil'e tutsak ve köle olarak götürmüştür. Yeremya 51. Bab'ta anlatılan kıssaya göre Babil Kralı Buhtunnasr, Kudüs'ü talan ve tahrip edip bütün şehirle birlikte Sarayı, Süleyman Mabedi'ni (Beyt ha-Mikdaş) tüm kurumsal kimliğiyle ve fiziksel görünümüyle ortadan kaldırmış, şehir yaklaşık seksen sene her türlü teolojik, ekonomik ve kültürel önemden tecrit edilmişti (Nelson's, 1986:551-552; Lawrence, 2003: 32).

Yaklaşık yarım asır sonra (MÖ, 537) Babil esaretinden kurtulan ve Filistin topraklarına geri dönmelerine izin verilen Yahudiler, ruhbanların öncülüğünde Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa etmişlerdir. Ancak MS, 67'de henüz yapılanması tamamlanan bu mabed, sadece üç yıl sonra MS, 70 yılındaki Yahudi isyanı sonucu Romalı Titus ve ordusu tarafından yakılıp yıkılmaktan kurtulamamıştır. Bu tarihten sonra Kudüs'ün İsrail kimliği tamamen silinmiştir. Yahudiler zorunlu olarak diaspora kültürüyle tanışmak zorunda kaldılar. Tanrı ile sürekli yürüdüğü iddia ettikleri ve kendilerini "İnsanların Işığı" (Lumen Gentium) gören bu kavim, tahrip ve tahrif edici pagan güçler tarafından Tanrı'nın evinden ve Davud'un görkemli şehrinden uzaklaştırıldı. Günümüzde bu ikinci mabetten ve geleneğin inşa ettiği şehirden kalıntı bile kalmamıştır (Lawrence, 2003: 31- 38).

Bu çalışmamızda Kudüs hakkında ilahi dinlerde ortaya çıkan değerlendirmeleri bilhassa Siyonist (Yahudi), Evanjelik (Hristiyan) ve reel politik (Müslüman) anlayışları tarihsel fenomenolojik yaklaşım bağlamında değerlendireceğiz.

1. "Ebedî Yeryüzü Başkenti"

Olarak Kudüs: (Siyonist Yaklaşım)

Yahudi kutsal metinlerinde halkı Babil'e sürgüne gitmiş bir şehir olan Kudüs, öncelikle seçilmiş halk olan insanlarla dolu ama dul kalmış, bir prenses olmasına rağmen köle gibi vergi veren bir kadına, bütün dostlarının ihanet ettiği birine dönüşmüştür (Söz gelişi Ağıtlar, 1/1-3; Yeremya, 52.bab). İbrani peygamberleri, Kudüs'ün ilahi koruma altında olmasına rağmen kaderinin halkının ahlaki yapısına bağlı olduğu konusunda sürekli uyarılmışlardır. Söz gelişi onlar, İsrail'in günahları arttığında Tanrı'nın bizzat bu şehri sözlü olarak yerden yere vuracağını veya yabancı düşmanları sert bir şekilde üzerlerine salacağını haber vermişlerdi (mesela Yeremya, 7/1-15; İşaya, 40/1-2; 52/1; 7-8). Bunun yanında İbrani peygamberleri, eskatolojik açıdan şehrin yeniden ihtişamlı bir şekilde inşa edileceğini, tapınağın yeniden yapılacağını ve yeni duvarlarıyla Yeni Kudüs 'ün ortaya çıkacağını, Davud soyundan gelen bir Mesih'in idaresinde kötülüklerin mağlup edilip barışın hakim kılınacağını bildirmişlerdi (İşaya, 40/1-2; Yeremya, 30/18-19; 31/38- 39).

Yahudi kutsal kitap külliyatı (Tanah) Kudüs'ün kutsallaşma sürecini İsrail'in teo-politik tarihi içinde bir süreç içinde değerlendirir. Öyle ki başlangıçta putperest bir şehirken kral Davud sayesinde kutsanmış ve İsrail'in merkezi olmuştur. Ahit Sandığı ve içindeki Tevrat'ın

(Sefer Tora'nın)bulduğu Mabel'in bu şehirde olması, Tanrı'nın gizemli varlığı olan Sekine'nin (şakinah) ağlama duvarında oluşu gibi sebepler de Kudüs'ün kutsiyetini seçilmiş halk merkezli olarak artırmıştır. Babil Sürgünü'nden itibaren Yahudilerin Kudüs özlemini Mezmurlar şöyle dile getirir: "Ey Kudüs! Seni unutursam sağ elim kurusun. Seni anmazsan dilim damağım birbirine yapışsın." (Mezmurlar 137); (Hasanoğlu, 2015: 125- 146).

Apokaliptik Yahudi literatürü de Kudüs'ün dünya başkenti olarak maddi âlem içindeki rolünü vurgular: Amots oğlu Yeşaya'nın Yahuda ve Yerusâlim'le ilgili görüşü: RAB'bin Tapınağı'nın kurulduğu dağ, Son günlerde dağların en yücesi, tepelerin en yükseği olacak. Oraya akın edecek ulusların hepsi. Birçok halk gelecek, "Haydi, RAB'bin Dağı'na, Yakup'un Tanrısı'nın Tapınağı'na çıkalım" diyecekler. "O bize kendi yolunu öğretsin, Biz de O'nun yolundan gidelim." Çünkü yasa Siyon'dan, RAB'bin sözü Yerusâlim'den çıkacak. RAB uluslar arasında yargıçlık edecek, birçok halkın arasındaki anlaşmazlıkları çözecek. İnsanlar kılıçlarını çekiçle dövüp saban demiri, mızraklarını bağcı bıçağı yapacaklar. Ulus ulusa kılıç kaldırmayacak, savaş eğitimi yapmayacaklar artık. Ey Yakup soyu, gelin RAB'bin ışığında yürüelim (İşaya, 2/1-5).

Kitab-ı Mukaddes sonrası dönemde Yahudi geleneğinin Kudüs'e bakışı ise geçmişe özleminden ziyade geleceği inşa şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu geleneğe göre Kudüs, millî ve dinî yeniden canlanma umutlarının köşe taşı hükmünde olup son günlerdeki Yahudi beklentilerinin odağını teşkil edecektir. Antik yakın doğu geleneklerinde yüksek bir dağ üzerinde kurulu kutsal bir şehir imgesi daima mevcuttur. Bu bağlamda Beytül Makdis'in bulunduğu Siyon (Zion) dağının evrenin gerçek merkezi olarak algılanması dikkat çekicidir. Bu anlayış daha sonraki Helenistik ve Roma dönemlerinde ortaya çıkacak olan benzer yaklaşımlara da katkı sağlayacaktır (Lawrence, 2003: 33-34).

Politik açıdan Siyonizm, Yahudilerin kutsal topraklarda ibadet etmelerini, oraya yeniden geri dönerek tekrar eski şanlı günlerine geri dönmeyi amaçlayan, kökleri II. Tapınak Dönemi'ne kadar giden, 19. yüzyılın sonlarından itibaren gelişme gösteren teo-politik bir Yahudi ideolojisidir. Siyonizm, diğer milletlerden üstün, güya onlar adına seçilmiş bir halk olan Yahudilerin, Tanrı Yahve'nin kendileriyle yaptığı özel ahit karşılığında onlara vadedilen toprağa, kral ve tapınağın Filistin'de yeniden yapılandırılmasına yönelik güçlü vurguları olan bir ideolojidir. Kudüs, tekelci ve dışlayıcı bir anlayışa sahip Siyonizm'e göre sadece Yahudiliğe ve Yahudilere aittir. Siyonizm daha özel anlamda

Yahudileri, kendilerini vaat-ifa diyalektiğine sahip olan ve hiçbir millete daha önce verilmeyen ilahi ve fiziksel güçlerle donatılmış bir halk olarak görür (Daccarett, 2005: 315- 345).

Siyonizm, vadedilen toprakların kutsallığını katmanlar hâlinde anlar. Buna göre Nil'den Fırat'a kadar uzanan bölge Yahudi halkına Tanrı tarafından hibe edilmiştir. Bu topraklar Tevrat kadar mukaddestir. İkinci katmanda tarihte Hz. Yuşa ile başlayan, Davud ve Süleyman peygamberler tarafından fethedilen topraklar anlayışı bulunur. Üçüncü katmanda Siyonistlerin ezeli-ebedî başkent kabul ettikleri Kudüs şehri yer alır. Dördüncü katmanda ise Zion tepesinde yer alan Beyt ha-Mikdaş (Beyt'ül- Makdis/Süleyman Mabedi) varken son ve çekirdek katmanda ise bu mabedin içinde kutsal ahit sandığının bulunduğu kutsalın en kutsalı denilen mekân yer alır. Yahudilere göre yeryüzündeki en mukaddes yer burasıdır ve şimdilerde Müslümanların elindedir.

Bu gibi kutsal metinler, Siyonizm için eskatolojik ve aşırı politik anlamlar içerirler. Bu metinlerden yola çıkarak bütün insanların İsrail'e köle olması, On Emrin verildiği Sina Dağı'nı temsil eden İsraili peygamberler geleneği yerine II. Tapınak Dönemi'nde gittikçe güçlenen ruhbanları ima eden Zion Dağı'nın en yüce dağ oluşu, Kudüs'ün sadece İsrail'in değil tüm dünya için anahtar roller üstlenmesi, insanların karanlık içinde İsrail'in ise tüm insanlığın ışığı olması gibi anahtar ifadeler dikkat çekmektedir. Ancak buradaki temel nokta Siyonistlerin teolojiye bulandırılmış siyasi anlayışında İsa Mesih dışında başka bir Mesih'in gelip Kudüs'ü ve tapınağı kurması ve kral olarak devleti idare etmesi beklentisi vardır. Böylece Siyonizm, bu gibi ideallerin gerçekleştirilmesi için kurumsal açıdan İsrail'in politik ve ekonomik açıdan gelişmesini, atalardan kalma gördükleri anavatanlarına dönmeyi teşvik etmeyi, tarihin seçilmiş kutsal tarih hâline almasını hedeflemektedir (Taylor, 1972: 35-51).

Günümüzde Filistinli Müslümanlara karşı terör estiren İsrail'in Siyonizm'den destek aldığı tavrı belirleyicidir. Zira Yahudiler bir taraftan seçilmiş halk öğretisi ve sosyo-kültürel açıdan oluşturdukları sinagog merkezli tecrit ve dışlama zihniyetiyle diğer insanları ötekileştirmekte diğer taraftan Kudüs'ü başka kültürlerinden arındırılmış salt bir Yahudi yerleşim merkezine dönüştürmek istemektedir.

2. “Cennetin Krallığı”

Olarak Göksel Kudüs: (Evanjelik Yaklaşım)

Hristiyanlara göre Rab İsa Mesih'in alçakgönüllü, adil, kurtarıcı bir kral olarak sıpaya binmiş hâlde Kudüs'e girişi hem Eski (Zekeriya,

9/9) hem de Yeni Ahit'te (Matta, 21/5) açıkça betimlenmiştir. O'nun tapınağa girip para bozanlar, güvercin alıp satanlar gibi kutsal yerden ilahi olmayan unsurları kovması ve orasını sadece duaya özel kılması (Matta, 21/12-13) Haçlıların ileriki dönemlerde sit alanını Hristiyan olmayan unsurlardan arındırma ve tekelleştirme siyasetleri için başlangıç noktası sayılabilir. Hristiyanlığın doğduğu kent olarak Kudüs ile Kilise özdeşleştirilmektedir; şöyle ki Kilise, özgür ve tüm dindarların anası olan göklerdeki Kudüs'ün imgesini ve şeklini temsil etmektedir (Gal. 4/26).

Kudüs'ün Hristiyan kutsal kitap külliyatı içindeki vizyonunu en tafsilatlı Yuhanna'nın Vahyi adlı metin betimler. Bu kitapta eskatolojik bir vizyonla çerçevesi çizilen Kudüs, göksel, inciler içinde pırıl pırıl parlayan, manevi hazlarla dolu ve mekânsal unsurlar yerine insanlardan oluşan yeni ve "ilahi" bir şehirdir (Vahiy, 18., 19., 20. ve 21. bablar). Bir cennet olarak inşa edileceğinden yeryüzündeki herhangi bir şehre eşdeğerde olamaz. Dahası Yuhanna'nın gözünde Kudüs haricindeki bütün şehirler zalim Babil ile özdeş olduğundan yıkılmalıdır. İnci, yakut gibi değerli taşlardan yapılmış surlarla çevrili Göksel Kudüs, bir perspektif veya dünya görüşü, rafine edilmiş bir salt iyilik kültürü, aklın kavrayamayacağı kadar estetik mimarilerle dolu bir yerdir. Buna karşılık Göksel Kudüs'ün hükümrânlığı dışında kalan bütün şehirler, Babil gibi şeytanın dünya görüşüyle özdeşleşen bütün şehirler ve medeniyetler, tamamen yok olacaktır. İnci yakut gibi değerli taşlar içindeki Kudüs, bir şehirden de öte bütün metafizik ihtişamıyla ve azametiyle Tanrı'nın katından inen göksel bir devlettir, dünyadır, evrendir, bir paradigmadır. Zira bu şehirde Tapınak da Ahit Sandığı da Mesih'in bedenidir (Vahiy, 21/22). Doğal olarak Tanrı artık "Sekine" olarak Ahit Sandığı'nda değil İsa Mesih'in bedenindedir. Neticede Kudüs ile özdeşleşen yeryüzü cennete dönüşecek, Tanrı'ya vefalı insanlar kusursuzluğa, mükemmel bir uyuma ve barış ortamına ulaşacaktır [özellikle Vahiy, 20. ve 21. bablar ayrıca İşaya 33:24; 35:1- 2] (Field, 1986: 7-17).

Tekelci ve yekpare bir bakış açısına sahip olan Yuhanna'nın Kudüs vizyonunda Hristiyan olmayanlara yer ve yaşam hakkı yoktur. Tanrı'nın ışığının aydınlatıldığı bu şehirde güneş veya aya ihtiyaç olmayacaktır. Dahası Göksel Kudüs'ün içinde azizler olarak sadece Hristiyanlar yaşarken surların dışında bulunan ve ona doğru gelen diğer milletlere ise şan ve şeref veren Kudüs'ün kendisidir. Dolayısıyla bu soyutlanmış ve tekelci şehire korkak, imansız, katil, fuhuş yapan, büyücü,

putperest, yalancı, murdar, iğrenç ve aldatıcı olan hiçbir unsur giremeyecek ama bu gruplar içinde inanıp kurtarılanlar ise yeni ülkeye dâhil olacaklardır (Vahiy, 21/5-8 ve 21/22-27).

Tarihsel açıdan bakıldığında MS, 324 yılında Kudüs, Constantine yönetimindeki Bizans idaresine geçmişti. Constantine, şehirde Ki-yame kilisesini inşa edip Hristiyan unsurların gelişmesine imkân sağlamıştı. 614 yılında Pers Kralı II. Hüsrev tarafından yakılıp yerle bir edilmesine rağmen Bizanslılar 629 yılında şehri yeniden ele geçirip Yahudileri şehirden kovmuşlardı (Wilken, 1988: 214- 237; Lawrence, 2003: 39).

Sasaniler gibi pagan tahriplerinin şiddetiyle Hristiyan zihniyetinin tekeli ve arındırma zihniyetinin birbirini dengelediği söylenebilir. Öyle ki MS, 7. Yüzyılda daha çok belirgin hâle gelen Hristiyan kutsal topraklar anlayışında çok kırılmalı bir hassas bir tekeli bakış açısı hakimdi; buna göre Hristiyanlar sadece burada yaşamalı ve metruk bölgeler bile canlandırılıp her şeyiyle bir Hristiyan vatanına dönüştürülmeiydi. Toprağı işleyen, orada ölen ve ataları orada gömülü olanlar bu toprakları kutsallaştırmalı ve özel tarihin kutsal kıldığı bir ülke hâline gelmeliydi. Sonuçta bu dönemdeki Hristiyanlara göre nesillerin paylaştığı tarih, toprağı ataların toprağı hâline getiren asıl unsurdur (Wilken, 1988: 236- 237; Smith, 1978: 110).

11. yüzyılın başında Dürzi inancına mensup Fatimî Sultanı Hakim bi-Emrillah'ın İsa'nın haça gerildikten sonra üç gün kadar gömülüp göğe çekildiği yere inşa edilen Kutsal Kilise'yi bireysel bir tasarrufu olarak yıktırmasını fırsat bilen Papa II. Urban, 1095 Kasım'ında Fransa, Clermont'da Kudüs'ün dinsiz, sapkın, despotik Tanrı tanımaz Müslümanların elinden kurtarılması için halkı Haçlı Seferlerine davet etti. Ona göre Kudüs her şeyiyle Tanrı krallığına yani Hristiyanlığa aitti. Papa, İsa Mesih'in burada yaşadığını ve buradan göğe yükseldiğini ilk kilisenin burada kurulduğunu dolayısıyla Milenyum başında yeniden Tanrı krallığının burada tesis edilmesi için inananları Müslümanlarla savaşa çağırdı (Kalın, 2016: 88-89).

Haçlılar, 15 Temmuz 1099 tarihinde "Kutsal Ülke" adını verdikleri Kudüs'ü ele geçirmiş - 1187 yılında tekrar Müslümanlar fethedinceye kadar şehri İsa Mesih'in ikinci gelişinde inşa edilecek bin yıllık krallığa hazırlamışlardı. Bu amaç doğrultusunda Haçlılar tarafından şehirdeki bütün Hristiyan olmayan unsurlar temizlenmiş Yahudileri, Müslümanları katliamdan geçirmiş şehir, Yahudi ve Müslümanlardan tamamen soyutlanmış, onların kutsal yerleri ziyaret etmeleri yasaklanmış, özellikle şehir halkı öldürülüp kiliseler haricindeki Yahudi ve

Müslüman mabetleri ve kutsal yerleri yok edilip kaleler inşa edilmiş ve tamamen bir “Hristiyan şehrine” dönüştürülmüştü (Al- Kilani, 2001: 620; Lawrence, 2003: 40; Ocak, 2014: 143- 144).

Geleneğe, hiyerarşiye ve tarihsel gelişmelere özel önem vermesini kilisenin devamı için gerekli gören Roma Katolik Kilisesi, Yahudi kutsal tarihindeki Kudüs ve Mabel anlayışını koruyarak üzerine kendi yaklaşımını bina eder. Katolıklara göre Kudüs’ün tarih içindeki gelişim safhaları, bilhassa 1099 tarihinde Latin-Haçlıların şehri ele geçirip ve onu bir Hristiyan Kudüs’e dönüştürmesi, 1187 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından şehrin Müslümanlarca fethi dikkatlice okunması gereken yönlerdir. Gene onlara göre şehrin tarihi yerleşim planı, topografyası, Hristiyan demografik yapısı ve arkeolojik mirası dikkat çeken taraflardır. Son olarak bu yaklaşım İsa Mesih’in göğe yükseldiği yerde Haçlıların inşa ettiği kiliseye ve Tapınak Şövalyelerinin bu şehirdeki imar, yardım ve savaşçı faaliyetlerine vurgu yapar (Baldi- Vasco- Sabella, 2003: 760-772).

Katolik resmi belgelerinde yerde bulunan Kilise, Filistin’deki Kudüs ile özdeş olarak aynı zamanda “inanınların annesidir” (Galatyalılara, 4/26). Kilise’yle özdeş olan bu yerdeki Kudüs, Mesih’in âşık olduğu, sadakat gösterip nafakasını temin ettiği, tertemiz “kadın” ve “azize” bir eştir (Efeslilere, 5/25-29). Katolıklara göre tıpkı yerdeki Kudüs gibi son günlerde ortaya çıkacak olan Göksel Kudüs imajı da Tanrı’nın Krallığı’nın gerçek varisi olan Katolik hiyerarşi geleneğinin devamı niteliğindedir. Bu imaj, bilhassa sert mizaçlı Malta Şövalyelerinden ve Haçlılarınkinden farklı değildir. Öyle ki Katolik vesikalalarına göre Göksel Kudüs’e girecek olan dindarlar, Kilise’nin öncülüğünde daha önce yerdeyken tatmış oldukları nimetleri artık göksel olarak tadacaklardır. Burası, söz gelişi, hacıların rahatça ibadetlerini yapabileceği, yerdeki ayinlerin gökte de devam ettirileceği, hem Mabel’in hem de Toplanma Çadırı’nın baş temsilcisi olan Mesih’in Tanrı’nın sağ tarafına oturacağı, ilahiler ve şarkılar söyleyen göksel orduların sahibi İsa’ya övgülerin olduğu, azizlerin hatıratına hürmet gösterildiği bir yerdir (Denzinger, 1995: 1475, 4111).

Ancak Kudüs’e özel önem veren Hristiyanlar arasında Evanjelistler daha fazla dikkat çekmektedir. Ana akım Protestanlık içinde Evanjelistler, 18. yüzyılın sonları ve 19. Yüzyılın başlarında John Wesley ve George Whitefield’in öncülüğünde doğan ve 20. yüzyılda John R. Mott, D. L. Moody, Billy Sunday gibi teologlar yoluyla güncelleştirilerek başta Britanya ve Kuzey Amerika olmak üzere Batı ülkelerinde şekille-

nen Baptistler, Metodistler, Presbiteryenler, Episkopalyenler ve Kongregasyonalistlerden gibi İncil'e özel vurgu yapan bütün kilise cemaatlerini içermektedir (Özkan, 2005: 12-14; Bedir, 2013: 78).

Evanjelistler için İsa Mesih'in Kudüs'e girişi, ölümü ve yeniden dirilişi Yahudi kutsal şehri imajından Yeni Kudüs Teolojisine dönüşümü gerçekleştirmiştir. Bu kısmen Kudüs'ün nihai yargılama yeri kabul edilmesi (Luka, 13/33-35; 19/41- 44; 21/20-24) dolayısıyla ilahi kurtuluş planı bağlamında şehrin artık tarihsel açıdan Yahudilerce yüklenen görevlerini yerine getirmeyecek oluşundandır. Bir başka ifadeyle Evanjelistlere göre şehir her türlü Yahudi özelliğini yitirmeli ve "göksel" yani "gerçek" kimliğine kavuşmalıdır. Zira göksel Kudüs, İsa Mesih'in uluhiyetine, rabliğine ve azametine işaret eder (Walker, 2008: 592).

Bu bağlamda Hristiyan dünyası içinde en fazla Evanjelistler, Kudüs konusunda tekelsel bir anlayışa sahiptir. Bu akıma mensup olanlar, Protestan ana akımı içinde bulunan ve misyoner karakterde İsa Mesih'in rab oluşuna, O'na kulluğa özel önem veren, O'nun getirdiği ve müjde adı verilen mesajına özel vurgular yapan, İncil'i merkeze alan bir mezheptir. İnsanın İnci'le göre yani İsa Mesih'in yaşamına uygun bir şekilde "değişimini" öğreten Evanjelizm, hiyerarşik ve skolastik bir bakış açısına sahip olup, papalığın din otoritesini reddeden Protestan bir gelenek olarak İsa Mesih'in Rab ve yargılayıcı sıfatıyla ikinci gelişine ve O'nun kurtarıcı kimliğine özel önem veren bir Hristiyanlık anlayışıdır. Evanjelistlere göre tarihin zirve noktası, bu ikinci gelişir. Zira İsa Mesih, Göksel Yeni Kudüs'ü inşa ederek Tanrı'nın görkemini izhar edecek, nihai yargılamayı yapacak, iyiler ve kötülerin safını belirleyip cennet ve cehennemin sınırlarını çizecektir (Gönültaş, 2003: 12-65; www.alirafetozkan.com).

Evanjelistler, kutsal kitaplara literal anlamlar bağlamında yaklaşır. Bu yüzden kutsal metinlerdeki özellikle Yuhanna'nın Vahyi'ndeki Kudüs betimleri Evanjelistler için öne çıkar; bu kitapta ilahi vizyonla belirlenen Kudüs (özellikle Vahiy, 18 ve 21. bablar) son günlerde kurulup kıyamette devam edecek olan eşsiz şehir olan "Yeni Kudüs'tür". Bir "cennet" olarak inşa edileceğinden yeryüzündeki herhangi bir şehre eşdeğerde olamaz. Dahası İncillerdeki pasajları literal anlayan Evanjelistlerin gözünde Kudüs haricindeki bütün şehirler, karanlıklar içindeki zalim Babil ile özdeş olduğundan yıkılmalıdır. Buna karşın inci ve yakut gibi değerli taşlar içindeki Kudüs, bir şehirden de öte bütün metafizik ihtişamıyla ve azametiyle Tanrı'nın katından inen göksel bir devlet-

tir, dünyadır, evrendir, bir paradigmadır. İnci, yakut gibi değerli taşlardan yapılmış surlarla çevrili Göksel Kudüs, bir perspektif veya dünya görüşü, rafine edilmiş bir salt iyilik kültürü, aklın kavrayamayacağı kadar estetik mimarilerle dolu bir yerdir. Buna karşılık Göksel Kudüs'ün hükümler dışında kalan bütün şehirler, Babil gibi şeytanın dünya görüşüyle özdeşleşen bütün şehirler ve medeniyetler tamamen yok olacaktır. Neticede Kudüs ile özdeşleşen yeryüzü cennete dönüşecek, Tanrı'ya vefalı insanlar kusursuzluğa, mükemmel bir uyuma ve barış ortamına ulaşacaktır [Vahiy 18,19, 20 ve 21. Bablar ayrıca İşıya 33: 24; 35:1- 2] (Field, 1986: 7-17).

Daha detaylı bir şekilde anlatmak istersek; Evanjeliklere göre Tanrı ilk insandan bu yana katmanlar hâlinde yedi devir yaratmış en son devri altın çağa, Mesih'in çağına, ayırmıştır. Milenyum çağı adı verilen bu şaşaalı dönemde İsa Mesih başkumandan olarak gelecek "Tanrı tarafından seçilmiş ilk halkı olan Yahudileri ve Kutsal Hristiyan cemaatini yani ikinci seçilmiş halkı toplayıp kötülerle savaşacak. Deccal (Antichrist) adı verilen kötülerin ordusunun kumandanı yenilgiye uğrattık ve Göksel Kudüs başkent olduğu, Mesih'in de yargıç kral olduğu bin yıllık barış dönemi başlayacaktır. Zira Babil'in aksine Kudüs, her türlü kötülükten damıtılmış ve ilahi olmayan şeylerden arındırılmış bir şekilde Tanrı'nın tüm yargılamalarından beri olacak (Vahiy, 21/9.). Kurtulmuşların evi, Tanrı Kuzusu İsa Mesih'in gelini ve Tanrı'nın görkemi ve gizemli varlığı (şakinah) hâline dönüşecektir (Vahiy, 21/9 ve 2; 21/11).

Mesih'in biran önce gelmesini isteyen Evanjeliklere göre Orta Doğu'da ortaya çıkan her türlü siyasal karışıklık, kaos, savaş gibi olumsuzluklar İsa Mesih'in ikinci gelişinin bariz belirtileridir. Zira bütün bunlar, tarihte İsrail'in başına geldiği gibi Tanrı'nın kurtarıcı planının birer parçası ve İsa Mesih'i müjdeleyen ön-hazırlıklardır. Bu kaosların en büyüğü belki de Armageddon savaşdır. Yuhanna'nın Vahiyi, 16. Bab, bu savaşın Kudüs'ün kuzeyinde bulunan Ar-Megiddo adlı bir yerde iyiler ile kötüler arasında meydana geleceğini kehanetle bildirir. Bu savaş, aynı zamanda İsa Mesih'in gökyüzünden inişiyle başlayan nihai bir durumu anlatır. Evanjelikler bu savaştan önce mutlaka bu bölgede kaotik bir durumun defacto olarak mevcut olmasını kabul ederler.

Dolayısıyla Evanjeliklerin şu an için İsrail'e tam destek vermemelerinin ardında bu eskatolojik teolojilerle örgülü politik inançlar yumağı bulunmaktadır. Zira dışlayıcı ve tek otorite kabul eden bir anlayışla "Evanjeliklerin Kudüs'ü", tek bir cümleyle maddi olmayan bir yapılanma olarak gelecekteki "Hristiyan cennetini" ve "göksel melekûtu"

yansıtan bir yerdir. Bunun için İsrail'in kaybolmuş kuzularının bir araya gelmesi yani üçüncü bir restorasyon veya iyileştirme öne çıkarılarak İsa Mesih'in gelişinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Evanjelistler, Armageddon Savaşı'nın İsrail ile kuzeyden, doğudan ve batıdan saldırıcağı olan "dünyanın kötü hükümdarları" arasında cereyan edeceğine inandıklarından bunun öncesinde İsrail'e her türlü maddi ve manevi yardımın yapılmasını amaçlar ve her yıl İsrail Devleti için yardım kampanyaları düzenlerler. Zira Evanjelistler, son günlerde İsrailoğullarının çoğunluğunun Mesih'i kabul ederek kurtulacağına bazılarının ise kötülerle beraber olarak yok olacaklarına, Mabet'in olduğu yerde bulunan Kubbetü's-Sahra'nın hatta yerine yapılan Yahudi 3. mabedinin de Luka İncili 21/5-36'da anlatıldığı üzere yıkılıp Kudüs'te İsa Mesih'in kendisinden başka tapınılacak bir şey kalmayacağına inanırlar. (Taşpınar; www.yorungedergi.com)

Evanjelist kiliselerin Amerikan siyasetinde etkin olduğu bilinmektedir. Hristiyan aşırı sağ içinde kendine yer bulan ve teo-politik yönü güçlü Evanjelistler, radikal, dışlayıcı ve Mesih merkezli öğretileri sebebiyle "Fundamentalist Hristiyanlar" veya "Amerikan Talibani", teo-politik yaklaşımları sebebiyle de "Aşırı Sağ" olarak isimlendirilmektedir.

Evanjelistler, bilhassa Kudüs ve altın çağ bağlamında siyonizmin temel argümanlarını İsa Mesih'in ikinci gelişine monte etmeleri sebebiyle "Siyonist Hristiyanlar" olarak isimlendirilmektedirler. Siyonist Hristiyan isimlendirmesinden rahatsız olmayan bazı Evanjelist cemaatler, 1948 yılında Filistin'de kurulan İsrail devletini Kitab-ı Mukaddes'in bir kehaneti olarak kabul etmektedirler. Zira onlara göre mikro açıdan İsrail üzerindeki İlahi plan ile makro açıdan insanlık üzerindeki İlahi plan eşgüdümlü olarak işlemektedir (Stockton, 1987: 234).

Bu doğrultuda küresel açıdan Siyonistlerin (Yahudi) görüşleriyle aynı düzlemde öğretiler taşıyan tehlikeli bir siyaset yaklaşımına sahip olan Evanjelist Hristiyan grupların İslam ve Müslümanlar konusunda olumsuz bakış açıları da kızgın ve düşmanca söylemlerle kendini belli eder. Söz gelişi etkili Evanjelist vaizlere göre İsrail topraklarında meydana gelecek olan İsa Mesih'in ikinci gelişinden önce ortaya çıkacak olan kıyamet alametlerinden biri de İsrail'e bir tehdit olarak görülen İran ile büyük bir askeri savaş olacaktır. Evanjelistlere göre kutsal haç yeniden yüklenip İslam ile ahir zaman savaşı yapmak gerekir. Zira sıradan Müslümanlar dâhil İslam toplumlarının tamamı "radikal ve İncil düşmanlarıdır" (Lean, 2015: 84- 238).

3.”Mabed ile Özdeş Şehir” Olarak Kudüs: (Reel-Politik Yaklaşım)

Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa ve mübarek kılınan Kudüs hakkındaki Müslüman algısının oluşmasında özellikle Yahudi asıllı mühtedilerin, sosyo-politik faktörlerin, zahitlerin ve Kur’ an ve hadis gibi temel İslam kaynaklarını yorumlayan âlimlerin etkisi vardır. Tekelci bir zihniyete sahip olan Yahudi ve Hristiyan bakış açılarının Müslümanların hoşgörüyeye dayalı bakış açısını meydana getirmede dolaylı tesirlerinden bahsedilebilir (Kafri, 2006: 383).

Müslümanların bu bölgeye yaklaşımında teolojiden beslenen tarihle şekillenen aktüel ve reel-politik faktörlerin etkisi büyüktür. Bu faktörler Hz. Peygamber Dönemi’nden itibaren Müslüman toplumların Kudüs ve Mescid-i Aksa’ya ilgisindeki etkin unsurları olmuştur. Söz gelişi teolojik açıdan mübarek ve mukaddes olarak vasıflandırılan Kudüs ve Mescid-i Aksa hakkındaki ayetlerin varlığı (söz gelişi, A’raf, 7/137, İsrâ, 17/ 1; Enbiya, 21/81; Sebe’, 34/18), tarihsel açıdan bilhassa İsrail tarihi boyunca bu toprakların İbrani Peygamberlerin yurdu olması ve Hz. Peygamberin Mescid-i Aksa’yı ziyaret edilecek üçüncü mescit görmesi, İslam tarihi açısından Mescid-i Aksa’nın Müslümanların ilk kiblesi olması, İsrâ ve Miraç olaylarının geçtiği yer olması öne çıkan faktörler arasında sayılabilir (Altun, 2017: 156- 162).

Bunlar içinde doğrudan Mescid-i Aksa’ya ve Kudüs’e işaret eden Kur’an-ı Kerim ayeti öne çıkar:

“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir” (İsrâ, 17/1). Bu ayet, açık bir şekilde mabede ve şehre kutsallık veren temel faktörün şehrin kendisi veya halkı değil, doğrudan Kuddüs olan Allah olduğunu göstermektedir.

Tarih boyunca Müslümanların, vahyin kutsadığı bir şehir olan Kudüs ile Mescid-i Aksa’yı özdeş gördüğü açıktır. Daha açık bir ifadeyle Kudüs’ün kutsallığı, kendisinde bulunan Mescid-i Aksa’nın kutsallığının gereği ortaya çıkmıştır. Müslümanlar, bu mukaddes yerleri, ne geçmişteki nebevi şanını politik amaçlarla kurgulayan Siyonistler gibi dışlayıcı bir baskı aracına dönüştürmüşler ne de Evanjeliclerin tekelci ve arındırılmış göksel Kudüs’üne çevirmişlerdir. Müslümanların Kudüs’ü reel politik bir anlam taşır ve bunu yansıtır. Daha açık bir ifadeyle Müslümanlar, Yahudi ve Hristiyan unsurları hayatın birer gerçekliği (reel politik bir durum) olarak görmüş ve onların sosyal, kişisel, ekonomik açıdan hürriyetlerini tanımış, onların kendi sosyo-kültürel

çevrelerini inşa etmelerine izin vererek geniş bir vizyona sahip kucaklayıcı bu dünyaya ait ve zamanın ruhunu barındıran bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Nitekim Orta Çağ boyunca Müslümanlar, dünya hayatında barışı koruyan insanlar oldukları için Kudüs'ü Hz. Davud'un ve Hz. Süleyman'ın kral olarak yaşam sürdürdüğü, sokaklarında peygamberlerin dolaştığı Hz. Peygamberin İsrâ'yı ve Miracı gerçekleştirdiği bir barış yurdu olarak görmüşlerdir. Yahudilerin Kudüs'teki nüfusu her geçen asırda daha da artmış özellikle Osmanlı'nın Yükselme Dönemi'nde Yahudilerin Kudüs'teki statüsü oldukça iyi seviyelere çıkmış ve Türk idaresinin çoğulcu yaklaşıma sahip derin hoşgörüsü altında refah içinde ve rahat bir yaşam sürmüşlerdi (Cohen, 1984: 55-250).

Müslümanların Batı ile olan ilişkilerindeki reel-politik durumlar tarih boyunca büyük rol oynamış, Müslüman tarafın güçlü argümanlarıyla zaman zaman şaşırtıcı ittifakların, açıklık, uzlaşma ve bir arada yaşama kültürüne dayalı ortak değer inşaları da görülmüştür. Müslümanlar, diğer insanlarla beraber, kültür, sanat, mimari, edebiyat, teoloji, hukuk gibi alanlarda yakınlaşmalar içine girmiş etkileşimlerde bulunmuşlardır (Kalın, 2016: 23).

Bu reel politik ilişkilerin en fazla yaşandığı mekanlardan biri olarak Kudüs-ü Şerif, 638 yılında Hz. Ömer'in şehri fethetmesiyle 1099 yılında Haçlıların eline geçinceye kadar reel politik bir barış şehrine dönüştü. Hz. Ömer şehre girince patriği muhatap alarak Kudüslülere bir ahitname verdi. Hicri 15. yılda yapılan ahitnameyle Hz. Ömer, cizye ödemeleri şartıyla Hristiyanların ve Yahudilerin dini yapılarına, dîni sembollerine (mesela kiliselerine, havralarına) dokunulmayacağını ibadet yerlerinin daraltılmayacağını veya işgal edilmeyeceğini haçlılarına ve mukaddesatına dokunulmayacağını dinlerinden dolayı aşağılanmayacaklarını ve her çeşit sosyo-kültürel haklarını (mesela isteyen istediği gibi mal ve mülk sahibi olabilecek, istediği yerde ikame edebilecek) güvence altına aldı (Söylemez, 2014: 38-39).

Müslümanlar, Hz. Ömer zamanında bina edilen mescit ve 687 yılında Kubbetü's-Sahra gibi şehre ihtişamlı mabetler kazandırırken aynı zamanda Yahudi ve Hristiyanların da ibadetlerini rahatça yapabilmelerine imkan sağladılar. Hatta Müslüman idareler tarafından Yahudilerin şehre yeniden kabul edilmesine, sinagoglar veya dini okullar yapmalarına yeniden izin verildi (Lawrence, 2003: 39-40).

Kudüs Müslümanlar tarafından fethedilince *Beytü'l-Makdis* veya *Beytü'l-Mukaddes* adıyla anılmaya başlandı. Böylece Müslümanların gözünde Kudüs ile Kutsal Mabet eşitlenmiş ve özdeş hâle dönüşmüş

oldu. Hatta Memluklar Dönemi'nde şehrin kutsiyetini artırıcı bir isimlendirme olarak "kutsal yer" anlamında *Kudüs* denmeye başlandı (Taş, 2016: 61). Bu durum Müslümanlarca Kudüs'ün kutsanarak mabet ile özdeş kılınması, harem-i şerif statüsüne kavuşarak her türlü kötülükten beri kılınması ve dinen özgürlük ortamının sağlanması anlamına geldi.

Nitekim birinci milenyumun başından (1099), 1187 yılına kadar haçlıların idaresine geçen Kudüs, 1187 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilerek Yahudiler ve Müslümanların huzur içinde şehre dönmelerine Hristiyanların da barış içinde yaşamalarına izin verildi. 1244- 1517 yılları arasında şehre hakim olan Memluklular, medreseler camiler inşa ederek şehrin İslamlaşması konusunda büyük gayret gösterirken diğer din mensuplarının da kendi ibadethanelerini inşa ederek özgürce ibadet etmelerine her türlü kolaylığı sağladılar. Müslümanlar, yüzyıllar süren hakimiyetleri boyunca gündelik hayatın devam etmesini sağlayarak, medeniyet ve irfan anlayışının gelişmesine katkıda bulunarak sosyo-kültürel açıdan büyük bir barış ve hoşgörü tesis ettiler. Bunun yanında Haçlılar, çıktıkları seferlerde gördükleri maddi ve manevi zenginlikleri (taş malzemeler ve mimari, kağıt, alkol, ilaç malzemeleri, pusula, şeker kamışı, kavun, karpuz, limon gibi yiyecekler), kadim düşünce sistemlerine dair eserleri ve insanlığa ait değerleri Batı'ya taşıdılar (Ocak, 2014: 133-155).

Selahaddin Eyyubi'nin gayesi bu şehri asli işlevine tekrar kavuşturmaktı. Zira İslam kaynaklarına göre Hz Ömer'in Hristiyanlarca en kutsal yerlerden kabul edilen Kıyame Kilisesi'nde Patriğin yaptığı ibadet davetini (ilerde İslamlaştırılabileceği endişesiyle) kabul etmemesi Kudüs'ün statüsünü korumaya yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu teklife karşı Hz. Ömer, Mescid-i Aksa'nın yerini sormuş ve orada ibadet etmişti.

Kudüs, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim Han tarafından bizzat fethedilerek Osmanlı idaresine altına girmişti. Yavuz, fethin akabinden başrahip Atalya'ya bizzat kendi el yazısıyla verdiği ve Hz. Ömer'in verdiği emirnameye atıflar yaptığı bir emirname ile Kudüs'ün reel-politik durumunu koruduğunu göstermiştir. Bu emirnamede Yavuz, Kudüs'te yaşayan tüm ayrimüslimlere dinî ve sosyal özgürlükler hatta özerklik bahşetmiştir (Söylemez, 2014: 39- 42).

Osmanlı kaynakları bize göstermektedir ki bu kilisenin anahtarı Hristiyan mezhebi ve görüşüne mensup kişilerin değil bir Müslüman ailenin elindedir. Bu, Müslümanlara duyulan güvenin, İslam'ın barış yapıcı gücünün ve Kudüs'e bakışının bir özeti sayılmalıdır (Nicault, 2001: 70-72). Zira günümüzde bile şehrin giriş kapılarının birinde "La

ilâhe illallah İbrahim Halilullah (Allah'tan başka ilâh yoktur İbrahim Allah'ın dostudur.)" yazan Osmanlı kitabesi, şehrin Müslümanlar elinde kuşatıcı, barışçı, koruyucu ve kollayıcı statüsünü gelip geçenlere haykırmaktadır. Bu kitabe aynı zamanda aziz milletimizin ufkunun genişliğini ve kucaklayıcı Osmanlı barışının ve Türk hoşgörüsünün en büyük delilidir. Zira Müslümanlar ve özellikle Osmanlılar, sahip olduğu politik gücü, Siyonistler ve Evanjelikler gibi tek tipleştirmek ve zulmetmek için değil, mazlumları koruyup kollamak, hakkı izhar edip batılı izale etmek için kullanmışlardır.

Sonuç

Yahudilerin kendi vatanlarına geri dönme gibi masum bir taleple 19. Yüzyılın ortalarında başlayan Siyonist düşünceye göre Filistin toprakları Yahudilere ait olmalıdır. Onlara göre Kutsal mekan içinde Müslümanlara ait mabetler bulunmasına rağmen Yahudilere ait bir mabet bulunmamaktadır. Zira Yahudi inancı kendini bu sit alanına bağlı kılmaz aksine tüm toprağa bağımlı ve ilintili kılar.

Dolayısıyla Siyonizm, İsrailoğullarını toprak ve tapınakla birleştiren bir yaklaşımla, kutsal topraklar içinde olup bitene değil kutsal topraklara ne olup olmadığına bakarak daha politik ve ideolojik bir bakış açısına sahiptir. Bir başka ifadeyle Yahudi düşüncesinde yer alan "yeniden ihya", "yeniden Tanrıya dönme" "yeniden teşekkül etme", ve anavatana dönme gibi kavramlarına uygun olarak geliştirilen Siyonizm, bizzat Yahudi adlı bir Mesih eliyle III. Mabad'ın yeniden inşa edileceği ve başkenti Kudüs olan yeryüzü krallığının tesis edilip tüm insanların tabi olacağı bir yaklaşıma sahiptir. Dolayısıyla Siyonizm, Kudüs merkezli bir millî onarım, seçilmiş halkın seçilmiş vatanına tekrar kavuşması, İsrail'in Mesih önderliğinde kendi rolüne kavuşması gibi tekelci ve dışlayıcı kavramlara sahiptir. Ancak günümüzde kutsal site içinde Yahudilere ait Batı Duvarı /Ağlama Duvarı haricinde hiçbir şey yoktur.

Hristiyanlığa gelince; Hristiyanlar içinde en fazla Evanjelik kiliseler, Göksel Kudüs imgesini çok fazla kullanır. Özellikle Evanjeliklerin kalkış noktası olarak sıkça başvurdukları Yuhanna'nın Vahyi, Hristiyanların Kudüs'e bakışında etkilidir. Bu metne göre Kudüs, Yeni Tanrı Halkı olan Hristiyanlardan oluşan ruhani bir şehirdir. İnci, yakut gibi değerli taşlarla ve altın gibi kıymetli madenlerle süslenmiş tüm ilâhi olmayan unsurlardan arındırılmış, tapınağı İsa Mesih'in zâtı olduğu başka maddi tapınağı olmayan bir yerdir.

Hristiyanlar, Ortadoğu'da Göksel Kudüs merkezli Kutsal Kitap kehanetlerinin gerçekleşmesi yönünde yorumlayan düşünceleri sebebiyle İsrail devletine ve bu devletin geleceğine büyük sempati duyarlar. Onlar için Göksel Kudüs'e bu dünya hayatına ait ama Hristiyan olmayan hiçbir unsur giremeyecektir. Öyle ki "Hristiyan Siyonistler" olarak isimlendirilen Evanjelikler, bu işlerin İsa Mesih gelmeden önce yapılması gerektiğinde hemfikirlerdir. Dolayısıyla Kudüs'ün biran önce yeniden eski günlere dönmesi İsa Mesih'in gelişini hızlandıracaktır.

Tarih boyunca insanlığın birikimini yaşatan, her türlü tahrip edicilikten ve tekelcilikten uzak Mescid-i Aksa ve Kudüs anlayışına ancak Müslümanlar sahip olmuşlardı. Bu bölgede yaşayan Yahudiler de kabul etmektedir ki Kudüs, Müslümanlar tarafından fethedildiğinde ancak "barış şehrine" dönüşebilmiştir. Zira Müslümanlar, reel-politik açıdan Kudüs tahrip olsa da onun mukaddes oluşunu koruyan Mescid-i Aksa ile özdeşleştirmişler ve ona gerçek değerini bahşetmişlerdir.

Müslümanlara göre Hz. Davud'un fethedip "Selam Şehrine" dönüştürdüğü Kudüs, insanlığın tüm irfani birikimlerini kucaklayan, medeniyet inşa edici özelliğini koruyan, her türlü tahrife, tahribata karşı Allah'ın dinini yayanların tavrıyla yani ihya edici bir tavırla idare edilmedir. Aslında bu yaklaşım Mekke'yi fetheden Hz. Peygamberin (s.a.v.) tavrıdır. Bizzat Arabistan'dan kalkıp şehri fetheden Hz. Ömer'in tavrı, sahabelerin tavrı, zalim Haçlıların elinden şehri kurtaran Selahaddin-i Eyyubi'nin tavrı, Yavuz Sultan Selim'in tavrıdır.

Neticede denebilir ki tahripkar güçlerle zaman zaman yerle bir edilen, milletler ve geleneklere dayalı kutsallıkların artık işe yaramadığı bunun yerine gelecek beklentisine sahip tekelci zihniyetlerle "arındırılmak" istenen Kudüs ve harabe hâldeki Beytü'l-Makdis, bizzat Allah'ın bereketli kıldığı bir alandır. Bu mukaddes bölge, tarih boyunca her devirde Müslüman idareler tarafından gerçek hüviyetine kavuşturulmuş ve gelecekte de barış yurdu statüsünü yine Müslümanlar eliyle yeniden kazanacaktır. Barışı ve hoşgörüyü koruyan Müslüman yaklaşım olmadığı takdirde bu mübarek şehir, tarih boyunca şahit olduğu zulümlere yeniden maruz kalacak; acı, kan ve gözyaşından başka insanlığa sunacak şeyleri olmayan tekelci ve tahripçi güçler eline geçebilecektir.

KAYNAKÇA

Al-Kilani, Shamsuddin; "The Muslim Fascination with Jerusalem: The Case of the Sufis", *Islamic Studies*, 40, 3/ 4 (Autumn- Winter 2001), 601- 630.

Altun, İsmail; "Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescdi-i Aksâ", *ILTED*, 47 (2017), 153- 169.

Baldi, D. -P. Vasco- B. Sabella (2003); Jerusalem”, *New Catholic Encyclopedia*, (Second Edition), ed. Berard L. Merthaler, Washington: The Catholic University of America, 760-772.

Bedir, Şener Faruk; “ Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”, *Birey ve Toplum*, 3/ 6 (Güz 2013), 73- 97.

Cohen, Amnon (1984); *Jewish Life Under Islam: Jerusalem in Sixteenth Century*, Cambridge: Harvard University Press.

Daccarett, Paula; “ 1890s Zionism reconsidered: Joseph Marco Baruch”, *Jewish History*, 19 /4 (2005), 315- 345.

Denzinger – *Enchiridion Symbolorum Definitiorum e Declarationum de Rebus Fidei et Morum* (1995), ed. Peter Hünermann, Bologna: Edizione Dehoniane.

Field, Rosalind; “The Heavenly Jerusalem in Pearl”, *The Modern Language Review*, 81/1(January 1986), 7-17.

Lawrence, H. Schiffman; “Jerusalem: Twice Destroyed, Twice Rebuilt”, *The Classical World*, 97 /1 (Autumn, 2003), 31-40.

Lean, Nathan (2015); *İslamofobi Endüstrisi*, Ankara: D.İ. Başkanlığı Yayınları.

Hasanoğlu, Eldar, Kafri- Livne, Ofer, “Notes et Document (Jerusalem in Early Islam: The Eschatological Aspect”, *Arabica*, 53/3 (July 2006), 382- 403.

Kalm, İbrahim (2016); *Ben, Öteki ve Ötesi- İslam- Batı İlişkilerini Tarihine Giriş*, İstanbul: İnsan Yayınları.

Nicault, Catherine (2001); *Kudüs 1850-1948*, İstanbul: İletişim yayınları.

Nelson’s, *Illustrated Bible Dictionary* (1986), “Jerusalem”, ed. Herbert Lockyer, Nashville: Thomas Nelson Publishers, 549- 554.

Peters, F. E (2005); Jerusalem: An Overview”, *Encyclopedia of Religion (Second Edition)*, ed. Lindsay Jones,, New York: Thomson Gale, 4834- 4838.

Ocal, Ahmet; “Haçlı Seferlerinin Ortaya Çıkışı ve (Doğu- Batı Dünyaları Açısından) Doğurduğu Sonuçlar”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/ 3- 14 (2014), 133-155.

Özkan, Ali Rafet (2005); *Amerikan Evanjelleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Smith, Jonathan, Z. (1978); *Map is not Territory: Studies in the History of Religions*, Leiden: E. J. Brill.

Söylemez, Mehmet Mahfuz; “ Kudüs ve Osmanlı Arşiv Vesikaları Işığında Yahudilerin Bölgeye Yerleşmeleri Üzerine Notlar”, *Süriy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/ 2 (2014), 33-56.

Stockton, Ronald R.; “ Christian Zionism: Prophecy and Public Opinion”, *Middle East Journal*, 41/ 2 (Spring 1987), 234- 253.

Taş, Kenan Ziya (2016); *Osmanlı’nın Son Cihan Projesi Kudüs Selahaddin Eyübî Külliye-i İslâmiyesi*, İstanbul, Post Yayınları.

Taylor, Alan, R.; “ Zionism and Jewish History”, *Journal of Palestine Studies*, 1 /2 (Winter 1972), 35- 51.

Walker, P. W. L., (2008); “ Jerusalem”, *New Dictionary of Biblical Theology*, ed. T. Desmond Alexander, Leicester: Intervarsity Press, 589- 592.

Wilken, Robert L.; “ Byzantine Palestine: A Christian Holy Land”, *The Biblical Archeologist*, 51/4 (December 1988), 214- 217, 233- 237.

<http://www.alirafetozkan.com/ckfinder/userfiles/files/EVANJEL.pdf>
(23.01.2018)

<http://www.yorungedergi.com/yazar/ismail-taspinar/ 23.01.2018>